

U ISTOKOV FORMIROVANJA NACIJ V CENTRALJNOJ I
JUGOVASTOČNOJ JEVIROPE,

Moskva 1984, 226 str.

Akademija nauka SSSR-a i njezin Institut slavistike i balkanistike u kojem djeluje Znanstveni savjet za kompleksne probleme slavistike i balkanistike izdali su u svojoj seriji »Središnja i Jugoistočna Evropa u razdoblju od prijelaza od feudalizma prema kapitalizmu — problemi povijesti i kulture« još jednu knjigu u kojoj se uz ostale obrađuje i povijest jugoslavenskih naroda.

To su *Počeci formiranja nacija u Središnjoj i Jugoistočnoj Evropi. Društveno-kulturni razvoj i geneza nacionalne (samo)svijesti* u redakciji A. S. Mylnikova. To je već petnaesta po redu publikacija u toj seriji, a neke od njih smo već prikazali u ovom časopisu, npr. Socialnaja struktura obščestva (Radovi 17).

Knjiga *Počeci formiranja nacija...* sastoji se od tri temeljna dijela. U prvom su Opći problemi etnosocijalnog razvoja, u drugom Geneza nacionalne svijesti i u trećem: Neka pitanja historiografije. Uvodni članak u prvom dijelu napisao je Vladimir I. Frejdzon o Nekim aspektima prijelaza od feudalne narodnosti k naciji u Jugoistočnoj i Središnjoj Evropi (7—17 str.). Isti autor koji se već duže vrijeme uspješno bavi poviješću Hrvata i drugih naših naroda u XIX. st. napisao je i prilog Socijalne prilike uoči i u početku nacionalnog preporoda u Austrijskoj imperiji (35—40). Tu su i članci o Češkoj, Poljskoj i Mađarskoj, zatim o slavenskoj trgovačkoj terminologiji kao i o ulozi mnogonacionalnih gradova ovog dijela Evrope, npr. Beča, Budimpešte, Praga, Bratislave i drugih koji su još i u XIX. stoljeću zadržali pretežno svoj dvonacionalni i višenacionalni karakter.

U drugom dijelu M. L. Beršadskaja piše o Postanku hrvatske nacionalne svijesti u djelu hrvatskih prosvjetitelja XVIII. i početka XIX. stoljeća (132 — 145), B. N. Putulov o herojskom eposu kao sastavnici crnogorske svijesti (95 — 102), O. I. Trofimkina, Prilog pitanju o ulozi crnogorskih narječja u formiranju srpsko-hrvatskog književnog jezika na temelju djela S. M. Ljubiše (102 — 108) i P. A. Dmitrijev, Značenje prijevoda Vuka Karadžića za formiranje srpske nacionalne svijesti (108 — 132).

U trećem dijelu su prilozi o bugarskoj marksističkoj historiografiji, bibliografiji i djelatnosti lenjingradskog odjela Akademije nauka SSSR-a o toj problematici. Nismo spominjali priloge o Česima, Bugarima i rusko-slavenskim vezama, ali ističemo da nema ništa o Slovencima i o Makedoncima. Za prve je to, vjerojatno, slučajnost, a za druge, kako nam se čini, stalna praksa koja nema znanstvenog opravdanja.

Prilozi V. I. Frejdzona o Hrvatskoj napisani su korektno, uglavnom na temelju njegovih dosadašnjih radova i poznavanja te problematike. On Hrvatima koji su živjeli u sjeverozapadnoj, banskoj Hrvatskoj u prvom prilogu uspoređuje s Poljacima i Mađarima (9) koji su imali svoje domaće plemstvo i vlastite srednjovjekovne države. U njima su gospodujuće klase pod narodom (političkim) smatrale samo sebe — vlastelu, a nisu pridavale važnost etničkoj pripadnosti, jeziku i sl. Na drugoj strani su bili Slovaci, Slovenci i Bugari pod Turskom koji nisu imali svoje feudalce.

U drugom prilogu Frejdzon govori o punoj i nepotpunoj socijalnoj strukturi pojedinih društava. Prvu su imali Hrvati, Poljaci i Mađari, a drugu npr. Slovaci i Slovenci. Na primjeru Hrvatske (banske), Dalmacije i Slavonije on pokazuje punu i nepotpunu socijalnu strukturu i piše: »Što se tiče Hrvata, uza sve teškoće koje su njihovi nacionalni preporoditelji morali prevladati, njihovo društvo, poglavito u Hrvatskoj (u povijesnom kraljevstvu, tj. u jednom dijelu njezina etničkog teritorija) strukturalni odnosi su bili bliski ugarskim, tj. bilo je to društvo s 'punom' socijalnom strukturom. Ona je omogućila ovdje brži i raniji nacionalni preporod u usporedbi s drugim hrvatskim oblastima gdje su socijalni i etnički odnosi bili u doba krize feudalnog ustrojstva drukčiji. U Slavoniji, pa posebice u Dalmaciji, Istri i Međimurju gospodujuć slojevi su bili druge nacionalnosti (Talijani, Mađari i dr.). Zbog toga su te nepovoljne okolnosti, kao i u drugih naroda, koji su imali 'nepotpunu' feudalnu strukturu, prije i u prvim počecima narodnih preporoda još više otežavale njihovo provođenje« (39).

M. L. Beršadskaja je na temelju starije literature te *Kulturne historije Hrvatske* Z. Črnje napisala pregled nastanka hrvatske nacionalne svijesti prema djelima hrvatskih prosvjetitelja s kraja XVIII. i početka XIX. stoljeća. U uvodu je pisala o »dubrovačko-dalmatinskoj« renesansi XVI. i XVII. stoljeća i spomenula doprinosa J. Šižgorića i V. Pribojevića koji su zastupali ideju o jedinstvu svih Slavena od Jadranskog mora do Moskve, zatim djela dubrovačkih pisaca do Gundulića. Nakon toga slijede N. i P. Zrinski, J. Križanić, B. Kašić, P. Ritter Vitezović, B. Krčelić, J. Kavanjin, A. Kačić Miošić, F. Grabovac, M. A. Relković i T. Brezovački. Svi oni su u svojim djelima širili ideju slavenstva i sveslavenstva, ilirsku teoriju i hrvatsku nacionalnu svijest.

Autorica ističe teškoće do kojih je dolazilo zbog rascjepkanosti hrvatskih zemalja na četiri dijela: bansku Hrvatsku, mletačku Dalmaciju, Slavoniju koja je 1699. oslobođena od Turaka i slobodni Dubrovnik. Ispustila je, međutim, Istru, Vojnu krajinu koja u XVIII. st. dobiva svoj konačni oblik i Međimurje.

Čitajući ovaj rad, namijenjen prvenstveno ruskom čitaocu, možemo doći do zaključka koliko je jedan mali narod poput hrvatskog, razbijen između austrijske, turske i mletačke vlasti, uradio za širenje ideje o slavenskoj uzajamnosti i suradnji i koliko se u pretpreporodnom razdoblju oslanjao na vlastitu tradiciju u kulturnoj i političkoj integraciji i uopće u nastajanju nacionalne svijesti i ideologije.

U zaključku Beršadskaja ističe ideje etničkog srodstva Južnih Slavena, slavenskog jedinstva, ilirsku teoriju o porijeklu Hrvata, Vitezovićevu spoznaju da je jezik bio kriterij nacionalnog povezivanja, bliskosti povijesnih, literarnih i folklornih elemenata u nacionalnom stvaralaštvu itd. Uz to ona piše: »Proces formiranja hrvatske nacionalne ideologije u XVIII. st. bio je intenzivan i oslanjao se na bogate tradicije, utemeljene na dostignućima dalmatinsko-dubrovačke renesanse i hrvatske socijalne i umjetničke misli XVII. stoljeća. Osim tih tradicija važnu ulogu u tom procesu imao je nacionalni folklor koji je oživotvorio povijesni pokus Hrvata kao i ideju njihova srodstva s drugim jugoslavenskim narodima i slavenskim svijetom u cijelosti« (144).

Dragutin Pavličević

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 19

ZAGREB

1986.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan
MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ,
Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 1.000 đin

Izdavanje časopisa sufinansira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu
SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja
poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske
pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 19

Za izdavača
dr. *Nikša Stančić*

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

DAMIR AGIČIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
SANJIN BIŠCAN, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
dr. MIROSLAV BRANDT, Ul. socijalističke revolucije 73, Zagreb
mr. NEVEN BUDAK, Filozofski fakultet, Zagreb
IVO FICOVIĆ, Arhiv Hrvatske, Marulićev trg 21, Zagreb
KLARA FILIPOVIĆ, Šestinski vijenac 22, Zagreb
dr. TEREZA GANZA-ARAS, Obala socijalističke revolucije 8, Zadar
BORISLAV GRGIN, Baštijanova 54, Zagreb
dr. BOGUMIL HRABAK, Cara Uroša 6a, Beograd
IVAN JURIŠIĆ, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
mr. DUBRAVKO LOVRENOVIĆ, Filozofski fakultet, Račkog 1, Sarajevo
mr. MARIJAN MATICKA, Filozofski fakultet, Zagreb
ANĐELKO MIJATOVIĆ, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
mr. FRANKO MIROŠEVIĆ, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu, Zagreb
dr. ILIJA MITIĆ, P. Budmani 18, Dubrovnik
dr. IVAN OČAK, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
KREŠIMIR OREMOVIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
ZVONIMIR PAVIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
dr. DRAGUTIN PAVLIČEVIĆ, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Krčka 1
DUBRAVKA PEIĆ, Muzej Revolucije, Trg žrtava fašizma, Zagreb
mr. MIRJANA POLIĆ-BOBIĆ, Filozofski fakultet, Zagreb
mr. ŠTEFANIJA POPOVIĆ, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
LJERKA RACKO, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
dr. MIRJANA STRČIĆ, Kumičićeva 42, Rijeka
mr. MLADEN ŠVAB, Jugoslavenski leksikografski zavod Zagreb
ELIZABET TAKAČ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
mr. BOŽENA VRANJEŠ-ŠOLJAN, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Krčka 1
